

# LA ZOOLOGIA FANTÀSTICA A CATALUNYA EN LA CULTURA DE LA IL·LUSTRACIÓ

DISCURS D'INGRÉS LLEGIT EL DIA 14 DE MARÇ DE 1976

A LA

REIAL ACADÈMIA DE BONES LLETRES  
DE BARCELONA

PER

JOAN PERUCHO

I DISCURS DE CONTESTACIÓ PER L'ACADÈMIC DE NÚMERO

GUILLEM DÍAZ-PLAJA



BARCELONA

1976

LA ZOOLOGIA FANTÀSTICA A CATALUNYA  
EN LA CULTURA DE LA IL·LUSTRACIÓ

# LA ZOOLOGIA FANTÀSTICA A CATALUNYA EN LA CULTURA DE LA IL·LUSTRACIÓ

DISCURS D'INGRÉS LLEGIT EL DIA 14 DE MARÇ DE 1976

A LA

REIAL ACADÈMIA DE BONES LLETRES  
DE BARCELONA

PER

JOAN PERUCHO

I DISCURS DE CONTESTACIÓ PER L'ACADÈMIC DE NÚMERO

GUILLEM DÍAZ-PLAJA



BARCELONA

1976

Dipòsit legal: B. 11.037 - 1976

---

1976. — I. G. Seix Barral Hnos., S. A. - Av. J. Antonio, 134 - Esplugues de Llobregat - Barcelona.

Senyors acadèmics:

El fet que aquesta docta Acadèmia m'hagi elegit com un dels seus membres constitueix quelcom que, al marge de l'alt honor que això representa i que jo agraeixo des de la meva òbvia intranscendència, determina en mi el convenciment claríssim que l'elecció no ha estat motivada pels meus coneixements en el camp de l'erudició i la ciència, totalment inexistents, sinó per l'ús, més o menys afortunat, de la imaginació i la intuïció poètiques emprades com a hipotètiques formes d'investigació i, a vegades, fins i tot de coneixement. El resultat, de tota manera, és més aviat insignificant, i, d'això, en tinc plena consciència. No sé com podré participar en les tasques d'aquesta illustre Acadèmia ni la utilitat de la meva participació, però consti que des d'ara el meu orgull de pertànyer-hi i la seguretat del meu esforç per, en tot moment, ésser-ne digne i mantenir-m'hi fidel.

Vinc a ocupar la vacant del general Lluís Faraudo de Saint-Germain, personalitat extraordinària per la seva densitat humana i la seva cultura. És evident que ell sabé conciliar, en tot el que féu i durant tota la seva vida, l'antagonisme clàssic i famós entre les armes i les lletres i hauria pogut escriure d'ambdues la moderna apologia. Perquè així fos no hauria estat en va, d'una banda, l'heretatge espiritual i llibresc pervingut de la línia paterna, que comptava, gairebé fabulosament, amb un avi oficial de la Marina Pontifícia i cònsol de Sa Santedat a Barcelona; per l'altra banda, per la línia materna, hom hi podia trobar una tradició cavalleresca i militar en la qual apareix un comte de Saint-Germain, Tinent General i Ministre de la Guerra de Lluís XVI de França.

Nascut a Barcelona l'any 1867 i amb aquests antecedents familiars, era natural que Faraudo de Saint-Germain sentís la noble vocació de les armes i ingressés, a vint anys, a l'Acadèmia Militar de Toledo. La seva carrera, al començament, fou moguda i molt novellesca, ja que durant la guerra de Cuba i els Estats Units, després de participar arriscadament en les operacions, acomplí, per encàrrec del general Blanco, missions molt compromeses i misterioses a l'illa de Jamaica i al Canadà,

amb situacions que ens fan pensar en determinats personatges, aventurers i juvenívols, de Pío Baroja i també en la figura romàntica del general Ros de Olano. Més tard, durant la Gran Guerra, formà part de la missió militar espanyola que visità els fronts de batalla i redactà una valuosa Memòria per a l'Estat Major Central. Amb el grau de tinent coronel el retrobem l'any 1924 a la Intendència General del Ministeri de l'Exèrcit, fins que, l'any 1929, és destinat amb el grau de coronel a les illes Canàries. Finalment, l'any 1933, és ascendit a general.

Paral·lelament a la seva carrera de militar, Lluís Faraudo de Saint-Germain fou també —i per aquest ordre— un gran erudit, un apassionat bibliòfil, un entès colleccionista de ceràmica i un refinat gastrònom. Totes aquestes vocacions i afeccions revelen un caràcter i una tradició, però potser també la influència d'un gran i il·lustre amic de la família: d'Eduard Toda, el restaurador de Poblet i Escornalbou i autor de la *Bibliografia espanyola d'Itàlia*.

Sigui com sigui, Faraudo sentí, des de molt jove, un gran amor a la llengua i a l'antiga literatura de Catalunya; visità museus i arxius nacionals i europeus a la recerca de documentació i —home d'una gran simpatia i cordialitat— es féu amic d'erudits i bibliòfils importants. Amb una gran capacitat de treball i un estudi reflexiu i profund reeixí a acumular una extensa cultura medievalística així com una valuosa i rara biblioteca. Des del 1906, i amb el concurs d'Ernest Moliné i Brasés i Ignasi de Janer, publicà el *Recull de textos catalans antics*, que continuà després sol, des del volum IX al XVIII, aquest darrer publicat el 1912. Després, successivament, donà a l'estampa nombrosos treballs, dels quals remarcuem la transcripció i el comentari de *Les lletres de batalla canviades entre Lluís Cornell i Galceran de Besora en 1472-73* (1936), l'edició del *Llibre de les medicines particulars*, versió catalana (s. XI) del text àrab d'Ibn Wafid (1943), així com la dels textos següents: *Lapidari valencià del segle XV* (1946), *Llibre de totes maneres de confits* (tractat quatrecentista de l'art de la confiteria, 1947), "*Tractat de les mules*", de mossèn Manuel Díez (1949), *Llunari valencià quatrecentista* (1950) i el *Llibre de sent Savi*, receptari interessantíssim de cuina catalana medieval que publicà amb un estudi i unes notes eruditíssimes en l'art de la gastronomia l'any 1962. També cal remarcar el treball sobre la figura de Jaume I com a militar i polític, que serví de discurs en la recepció com a membre d'aquesta il·lustre Acadèmia.

Excellí també Faraudo de Saint-Germain com a extraordinari traductor de Rabelais, circumstància que determinà la seva elecció com a membre de la "Société des Études Rabelaisiennes", de París. Excellí així mateix en l'assaig, singularment interessant, de restauració del text perdut de la *Disputació de l'Ase* d'Anselm Turmeda; per a aquesta co-

mesa Faraudo es valgué del seu impecable bon gust i del seu extraordinari coneixement tant del català com del francès de l'època, així com de les traduccions que en aquesta darrera llengua hi havia de l'obra de Turmeda. També traduí Hoffman i Swift —utilitzant moltes vegades el pseudònim de "Lluís Deztany"— i collaborà a la "Revue du Seizième Siècle", a "Estudis Universitaris Catalans", a "Bibliografia Catalana", a "Correo de las Letras y las Artes" i al "Butlletí" de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona.

Sabem, per una notícia que publica Ramon Miquel i Planas, que Faraudo de Saint-Germain tenia entre mans importants treballs lexicogràfics que han restat inèdits. Valdria la pena d'investigar si realment existeixen i si n'és possible la publicació. Això constituiria el millor homenatge a la memòria d'un filòleg que fou alhora un alt i enamorat artista de la nostra llengua.

LA ZOOLOGIA FANTASTICA EN LA CULTURA  
DE LA IL·LUSTRACIÓ



Cal advertir que la zoologia fantàstica no admet el mètode ni els procediments d'investigació basats en les relacions de causa i efecte, sinó que, més aviat, recolza en aquella zona misteriosa d'evidències il·luminades per on es mouen els místics i els poetes. Només així és possible d'escatir el sentit de coses que no en tenen cap. En el fons, però, sempre hi ha en qualsevol cosa un problema de fe.

A Catalunya, com a la resta de l'Occident, la zoologia fantàstica és prestigiada pel món clàssic i, més tard, pels repertoris medievals derivats de l'enigmàtic "Physiologus". Hi ha hagut monstres, també, d'ascendència eslava o germànica; aquests, però, no poden comparar-se en llustre als que, per via d'informació, ens descriuí el vell Plini en la seva *Història Natural*. En realitat, fan l'efecte d'unes bèsties de segona mà i una mica vergonyants. Respecte als primers —després de les digressions d'un sant Isidor de Sevilla—, i pel que fa referència als de casa nostra, hem de retre homenatge al nostre antecessor Ramon d'Alòs-Moner, que, en el seu discurs d'entrada a la Reial Acadèmia de Bones Lletres, estudià els Bestiaris catalans i assentà les bases d'investigacions futures, com així ho ha confirmat Severio Panunzio en les recents edicions de textos. També cal esmentar Cels Gomis, Joan Amades i, encara que en un aspecte decoratiu, els noms de Josep Carner i de Pere Quart en llurs afortunades versions literàries dels Bestiaris.

Això no obstant, no és a aquesta zoologia fantàstica que ens referim, sinó a la que sorgeix l'any 1726, data de l'aparició del primer volum del *Teatro Crítico Universal* del benedictí Benito Jerónimo Feijoo. A partir d'aquest moment, que continuà després amb les *Cartas Eruditas*, s'inicià el procés de desmitificació que portarà més tard a total terme el racionalisme nefast de la Il·lustració. Paral·lelament a l'abbé Pluche i a l'abbé Nollet, naturalistes deliciosos, Feijoo desvetlla amb temeritat l'esperit crític fins a l'extrem de negar l'existència dels monstres. N'admet només els híbrids, els que són producte d'un encreuament contra natura, i reputa com a fabulosos els altres. Així resten sense vigència els més tradicionals i, fins a un cert punt, familiars: l'unicorn, el basilisc, el griu, etc.

Llavors, però, comencen a aparèixer unes noves entitats misterioses

i, justament, allà on haurien d'ésser més contradites. És a dir, sorgeixen veritablement uns monstres reals en els centres vius del criticisme, al costat d'afamats homes de lletres i de savis eminents. En certa manera, això representa la venjança de l'irracionalisme enfront de la Il·lustració i de les "llums". Els fets, però, dintre llur desconcertant evidència, es mantingueren secrets i, fins on era humanament possible, es féu el silenci i es negà tota versemblança al que vagament es murmurava.

En conjunt, es pot dir que, des d'aquell moment, tota la Il·lustració espanyola hi resta implicada, més o menys, terroríficament. Pocs noms il·lustres escapen a la influència dels monstres. Nosaltres ens proposem de donar notícia dels més importants després de fer-ne una rigorosa selecció. Els designem amb els noms amb què foren coneguts originàriament.

L'ALEIX. — Monstre que aparegué, per primera vegada, a Luis José Velázquez, marquès de Valdeflores, quan escrivia el seu *Ensayo sobre alfabetos de letras desconocidas* (1752). És un animal deforme, incomedible, de vaga aparença reptiliana, cap esfèric, constituït per matèria semicartilaginosa que s'estira i s'arronsa com un acordió. Té la virtut de parlar llengües hispàniques pre-romanes i, amb preferència, l'ibèric, vocalitzant-lo amb delectança i una sorprenent i rude musicalitat. No és rar que, de tant en tant, digui una paraula llatina, cosa que prova que el seu origen, per bé que remotíssim, no ho fou prou per a ignorar tot el pes de la cultura de Roma. El pare Andrés Marcos Burriel, a qui Velázquez comunicà la troballa en lletra que ha pervingut fins a nosaltres, publicada pel "Semanario Erudito" de Valladares, opinà que, tal com el descrivia el seu amic i col·lega, aquest monstre contribuiria, dies a venir, al progrés i seria un preciós auxiliar per a les ciències històriques, i que era prudent que Velázquez no ho comunicés a ningú, i en especial al pare Flórez, de qui ja se sabia l'afecció a apropiari-se descaradament les informacions d'altri, tal com s'havia esdevingut amb les exquisides notícies sobre la divisió atribuïda a Vamba, dels germans Joan-Antoni i Gregori Mayans i Siscar i de les del pare Caresmar sobre el Principat de Catalunya, llavors recentment publicades a "La España Sagrada".

El monstre —que havia estat descobert per Velázquez en un racó ombrívol de la seva biblioteca— donà mostres de docilitat i àdhuc de manyagueria, i així que veié l'alfabet ibèric que l'erudit malagueny havia traslladat al paper li saltà als braços amorosament i joiosa i, malgrat la repugnància que li provocà, aquest escoltà, corprès, un llarg paràgraf en la llengua dels primers pobladors d'Espanya, totalment inintelligible.

En aquell moment un lacai trucà a la porta anunciant que el dinar estava servit, i el nostre marquès, tot contorbat, no sabent què fer del monstre, el desà en un armari on guardava les empolvorades perruques, les casaques de seda i els bastons de vori. Es féu tot seguit un silenci, i una feixuga quietud s'aplomà a la cambra, curulla de llibres i d'estam-

pes. El dia era esplèndid i el sol entrava pels finestrals, des d'on es podia veure la blavor del mar que banyava Màlaga. Llavors, xisclaren impensadament les falcies.

L'existència del monstre arcaic va ésser mantinguda en secret pel nostre erudit marquès i fou d'un fàcil i còmode manteniment, puix que s'alimentava de tota mena de deixalles i, cosa estranya, no defecava mai. Tal com va predir el pare Burriel, es convertí en un meravellós auxiliar per a la classificació dels alfabetes desconeguts, i així es dedueix de la pàg. 17 del *Ensayo*, que conté la següent i memorable observació:

“Después del Diluvio Universal, hasta la entrada de los Romanos en España, con motivo de la guerra de Sagunto en el año 536 de la fundación de Roma, según el cómputo, que parece más verosímil, se cuentan 2.124 años. En este período de tiempo, desde la confusión de las Lenguas, y dispersión de las Gentes, entraron en España, y poblaron esta Provincia varias Naciones en diferentes tiempos, y con diversos fines. Vinieron los Celtas, los Sármatos, los Assirios, los Griegos naturales de Zacynthos, los de Sámos, los Messanenses, los Phocenses, los Rhódios, los Gálatos, los Curétes, los Ibéros Orientales, los Persas, los Lacedemonios, o Lacónes, los Tyrios, o Phenices, y los Pénos, o Carthaginenses. La entrada de estas Gentes en España, antes de la venida de los Romanos, consta expresamente de varios testimonios de los Escritores antiguos; y me dilataría aquí sobre este assumpto si no fuese mas propio de otra obra mas prolixa, en que trato de intento todo quanto pertenece a los origenes, y antigüedad de España. Por ahora basta suponer, que los verdaderos origenes de la antigüedad Española se deben buscar en la Historia de las Gentes, que he referido, por ser estos los primeros pobladores de España de que tengo noticia mas segura gracias a las luces que me ha prestado un poderoso númen a mi servicio.”

En 1750 Luis José Velázquez es traslladà a Madrid duent el seu monstruós colaborador comprimit en una capsa de cartó destinada a la guarda de capells, i fou admès a l'Acadèmia Poètica que es reunia a casa de la marquesa de Sarrià i de la qual formaven part la duquessa vídua d'Arcos, el duc de Béjar, el comte de Saldaña i altres literats. L'any següent va ésser nomenat membre de la Reial Acadèmia de la Història i corresponent de la de Bones Lletres de Barcelona i el marquès de la Ensenada li encarregà un viatge arqueològic per Espanya, que acomplí en companyia del misteriós adlàter, el qual establí el text de dues-centes cinquanta inscripcions turdetanes, veritablement enrevessades. Fruit d'aquest periple fou la “Notícia del Viage de España, hecho de órden del Rey, y de una nueva historia general de la nación, desde el tiempo más remoto hasta el año 1516. Sacada unicamente de los Escritores, y monumentos recogidos en este Viage. Por D. Luis Jo-

seph Velázquez. En Madrid. En la Oficina de D. Gabriel Ramirez. Año de 1765”.

Com és sabut, i per motius encara no ben esclarits (¿Motí de Squillace o expulsió dels jesuïtes?), el nostre illustre historiador perdé el favor de S. M. i fou arrestat a Madrid en el domicili de la marquesa de la Vega de Santa María, conduït al castell d'Alacant i, més tard, al d'Alhucemas. Velázquez, això no obstant, va poder trametre l'arcaic monstre poliglòt —abans no li fos decomissat— al cèlebre Deà Martí, famós llatísta que, trobant enutjosa la companyia de la deforme bèstia, tot i que comprenia la seva importància erudita, se'l va treure de sobre i l'envià per la posta a en Francesc Pérez Bàyer, canonge de la Seu de Barcelona, que, al seu torn, espaordit i demudat per la tramesa, en va fer ràpid present al pare Jaume Pasqual, premonstratenc de Bellpuig de les Avellanès i deixeble dilecte del pare Caresmar.

D'aquí data l'aclimatació a Catalunya d'aquest fenomen de la natura a qui el pare Pasqual donà el nom d'Aleix, no se'n sap el perquè. El monstre Aleix contribuï molt a l'amuntegament de la ingent pape-rassa erudita acumulada a Bellpuig i revisà totes les cites pre-romanes i algunes de llatines de l'obra que el pare Pasqual dedicà al Bisbat del Pallars, “tret de l'obscuritat i de les tenebres on havia romàs per molts segles”. També sembla que treballà en el camp hagiogràfic i redactà, com a homenatge al seu sant patró, la *Vida, peregrinació y mort del benaventurat Sant Aleix, fill de Eufemiano, senador de Roma*,\* en què

\* Darreres investigacions asseguruen ésser així mateix l'autor dels *Goigs del gloriós Sant Aleix, confessor romà*, publicats per primera vegada l'any 1861 en la “Imprenta y Llibreria de Pau Roca. Manresa”. En donarem les primeres estrofes:

“O Aleix molt Sant varó  
home verge y casat:  
Puig de Deu sou tant amat,  
alcansaunos lo perdó.

En la gran Roma nasquereu  
de Pares nobles y ríchs,  
sants, virtuosos, no iníchs  
la Mare esteril tingueren:

Y ab llagrimas y oració  
foreu de Deu alcansat, &.

Arribat a bastant edat  
vos elegiren Esposa  
rica, bella y virtuosa  
e igual en calitat.

Per divina inspiració  
a ella no habeu tocat, &.

Pares y Esposa deixareu  
la nit del desposori,  
y luego quels fou notori  
que de ells vos apartareu

ab llagrimas y affició  
per lo mon foreu buscat, &.

A molts llochets sants y molt pios,  
y a Peregrins visitareu  
tot a pobres ho entregareu  
com fa lo Mar ab los Rius:

Tenint Vos un tal tresor,  
mendicant habeu quedat, &  
etc., etc.

s'aborda, per primera vegada i amb molta delicadesa, el problema de les relacions virginals entre esposos. Transcrivim el passatge:

“Vinguda la nit de las bodas, digué Eufemiano a son fill Aleix: fill, entrau al aposento a visitar a vostra esposa. Ho feu així com son pare li manà: saludà a la sua esposa, y li digué: Deu te salve criatura de Deu, esposa de Jesu Crist, y li comensà a contar la vida que feren les Verges, y las altres Santas que son en lo Cel, y que molt bo era lo Matrimoni per aquell que be usaba de ell; mes que molt millor, y mes santa cosa era la limpia virginitat, y que de aixó era Deu molt pagat, y tota la sua Cort celestial. Li digué altres coses molt espirituals, que la gracia de Deu li inspirà. També li digué: germana y senyora, habeu vist que maravellosas y honradas bodas se nos han fet? Per ventura las habeu vos vistas, ni oídas tals? Ella respongué que no: Aleix li digué aleshores: pues, voleu vos, que aquestas honras, plahers y alegrias que las tingam vos y jo cada dia pera sempre? Digué ella: Senyor, si que ho voldria. Li digué ell, pues germana y senyora, ab vostra llicencia, si vos plau aniré de aqui a Jerusalem, y quant de alli vinga, portaré cosa ab que sempre tingam aquestos plahers y molts mes. A lo que digué ella que li plahía.”

Passaren els anys i, després d'una fugaç aparició a Pròsper de Bofarull en una sala de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, no s'ha sabut res de concret respecte a l'Aleix. Modernament, però, sembla que l'han utilitzat Josep Vives, Miquel Tarradell i Pere de Palol, emprant-lo, però, amb molta prudència i sotmetent els seus judicis a un precís i extraordinari rigor crític.

EL BERNABÓ. — Monstre que aparegué a Pere Serra i Postius el dia 28 de febrer de 1732, que s'esqueia en diumenge, en tornar d'una excursió al monestir de Sant Jeroni de la Murtra feta a la percaça de documents autèntics per a la seva obra *El Niño Gigante*, estudi històrico-ecclesiàstic que, començat feia molts anys, havia reprès recentment, i que tractava "d'un Nen en edat, però Gegant en glòria; és a dir, del gloriós sant Fortià, un dels sants innocents, el cos del qual portà un àngel en figura de colom, dintre una arqueta a l'església de Sant Fèlix de Torelló, vila del Bisbat de Vic".

Com ningú no ignora, el nostre culte escriptor era mercer d'ofici amb botiga al carrer de l'Argenteria, on despatxava tota mena de frivolitats de fantasia, des de blondes a guants perfumats. A l'entresol del mateix immoble, amb gust i sense superficials refinaments, hi tenia l'habitatge i la gran biblioteca, als quals es pujava per una escala de cargol que, travessant la botiga, arrencava d'una tenebrosa cava en el subsòl, que li servia de magatzem.

Aquell dia, quan arribà a Barcelona, era ja hora foscant, així que decidí d'anar a passar el rosari a la capella de Sant Sever i, acabada la funció, dirigir-se cap a casa a sopar amb el desig de donar, abans, un tomb per la botiga i veure si tot estava en ordre. Res d'anormal no observà. Quan s'entretenia, però, apilant uns mocadors de fil, primotera-ment brodats, sentí un sorollet a la cava. Tement que no fossin rates, baixà els graons il·luminant-se amb una candela, i les sangs se li glaçaren a les venes en contemplar l'horrible visió que li sorgia al davant. Féu un xiscle estrident i, mentre se li eriçaven els cabells, llençà la candela, fugí escales amunt, es parapetà a l'entresol i posà darrera la porta una calaixera i diverses cadires que trobà a l'abast de la mà. Tot, però, fou inútil, ja que la porta i els embalums cediren i deixaren entrar al Bernabó, monstre d'aparença humana, cobert de pelatge negre, sense boca i amb tres ulls que fulgien amb una esglaiadora llum rogenca. No podent-ho resistir, el dissortat Serra i Postius caigué en basca. L'endemà, però (i per més escorcolls que féu), no trobà rastre del monstre.

A partir d'aquest moment començà el calvari del nostre erudit, car

el Bernabó se li apareixia indefectiblement a la mateixa hora i desapareixia a la matinada. No feia res ni demanava res, només requeria la seva presència. Era, doncs, un monstre passiu, que es complaia a mirar-lo mentre llegia o escrivia. Certament, molt estrany. Passat un cert temps, Serra i Postius es conformà a la voluntat divina que li enviava tal prova; però no deixava entrar ningú a casa de nit per por que no s'escampés per la ciutat la notícia del terrible fenomen. Com que era, també, poeta en vernacle —com ho prova el celebèrrim sonet acróstic a Montserrat—, en Serra i Postius escriví, durant aquells dies turbulents, uns versos colpidors, referits al Bernabó, amarats d'angoixa i d'un romanticisme "avant la lettre":

Rodejat de la sombra formidable  
 Que difundeix la mort assoladora,  
 Desterrat a una terra inhabitable  
 Que als tristos moradors cruel devora,  
 ¿Com cantaré la llum inagotable  
 Del sol etern que brilla sens aurora  
 Que no ha vist del ocàs la tomba obscura  
 Y derrama en torrents la ditxa pura? \*

Això no obstant, el Bernabó es revelà com un ésser servicial i, encara que analfabet, traginava llibres i diplomes, escombrava i acabà per guisar-li a la cuina; coses aquestes que, encara que a contracor, guanyaren la confiança de l'autor de *Prodigios y Finezas de los Santos Angeles hechos en el Principado de Cataluña*. Un dia, aquest tingué una conversa amb Josep de Taverner, sacerdot i noble barceloní, més tard bisbe de Girona, molt *noticioso* de les antiguitats, papers, històries i coses memorables de Catalunya, a qui contà l'existència de Bernabó i l'ajuda que n'havia tingut per a la compilació documental d'*El Niño Gigante*. El mateix Serra i Postius, molt entristit, conta que mossèn Taverner, que era un retòric de consideració, li contestà esguardant-lo severament:

—Lo mes principal y necessari que en la Historia se requereix y la que li dona mes lustre es la veritat del que en ella se tracta; perque com diu lo filosof, es la Historia una narració verdadera de cosas succhides en diferents temps; llum de la veritat, testimoni cert del temps, vida de la memoria, y memoria de la vida; y verdader nuncio y descubridor de la antiquitat: faltantli la veritat, li falta tot lo ser que ella

\* Aquests versos havien estat atribuïts, sota el nom de Fontano, a Josep Fontaner i Martell, per Torres Amat; després, a Francesc Fontanella, per Jordi Rubió i Balaguer.



pot sentir; y nos pot dir Historia, sino faula, y ficció. Per estas causas, y per averiguar algunas Historias de Espanya, en particular de la Corona de Aragó, he fetas moltes diligencias, en investigar per Arxiu, y altres parts ahont sabia estaban escripturas y memorias antigues, y autenticas; trahentne de ellas copias de Actes, y escripturas de cosas succhidas en altres temps en estos Regnes: per causa que entre alguns Autors que tractan dellas, he trobadas moltes varietats, dessimulacions y contradiccions (per no dir falsedats), en particular en cosas que tocavan a bona memoria de nostra Nació Catalana. Y aixó, o sia falsedats trobo en lo que Vostra Mercé em diu de lo Bernabó, del llinatges de Catalunya y del "Niño Gigante"; y per altra part tinc llàstima que obras tan dignes de ser sabudes, de tot lo Mon alabades, e imitades, estiguen sepultades mentres diu Vostra Mercé lo del Bernabó.

Fou un cop molt fort per al nostre historiador angèlic, i ésser tractat de falsari per un eclesiàstic li provocà gairebé una catàstrofe mental. La veritat, però, sortí a la llum en una ocasió en què el Bernabó s'exhibí públicament, impulsat per l'adhesió incondicional que sentia per l'erudit botiguer i per la dèria adquirida de seguir-lo a tot arreu així que es feia de nit. Va ésser en una reunió històrico-musical-dansant de l'Acadèmia, celebrada al palau del comte de Peralada i presidida pel capità general de Catalunya, marquès de Risbourg, quan es produí el fet amb l'assistència, a part de Serra i Postius, dels acadèmics Manuel Marià Ribera, el marquès de Llió, Segimon Comes i Codinac, el marquès de Sentmenat, Antoni d'Ametller, el marquès de Villalonga i altres. Després de cantar les cobles de la Xacona i del Canari, i quan Joan de Sagarriga llegia la seva *Disertación histórica del origen del nombre de Cataluña y de cuando comenzó a llamarse Principado*, s'obrí una porta i entrà el Bernabó.

La reacció va ésser fulminant. Sense pensar-s'ho gens, els acadèmics —llevat d'en Serra i Postius—, músics, lacais, cambresers i altres servents, eixiren tumultuosament de l'estança i arribaren al carrer emprant les formes més impensades, personals i variades, i no fou obstacle a aquesta singular decisió el valor i la sang freda castrenses que, en uns moments tan difícils, demostrà el marquès de Risbourg.

Aquests darrers fets, els sabem gràcies al manuscrit *Libro de cosas curiosas* del seriós i sever Josep de Vega i Sentmenat, i no ens ha pervingut res més respecte a Serra i Postius, el Bernabó i la seva estranya naturalesa.

EL PALMARIUM. — Animal delicadíssim, la naturalesa del qual es manifesta en els racons obscurs i, sempre, a través de lleugeres crispacions d'aire; algunes vegades es tenyeix dels més impensats colors. La seva passió delirant és constituïda pel cant litúrgic, segons descobrí l'investigador Germà Prado O. S. B. a la catedral de Toledo, quan recollia materials per als *Textos inèdits de la litúrgia mossàrbiga*, preciós llibre que fou publicat el 1926 pel "Centro de Estudios Históricos". Sentí el so del Palmàrium el pare Prado; s'adonà que la veu baixava del sostre, segurament d'una fornícula buida que hi havia a la capella mossàrab. El que era estrany era que entonés parts cantades, no pas dels antfonaris toledans, sinó del mossàrab de Lleó, dit del rei Vamba, transcrit i completat el segle XI. D'aquesta manera escoltà exquisides antífonas, responsos, alleluíatics, laudes i sons, tot en la respectiva melodia. Restà perplex l'illustre erudit, car, seguint Dom Férotin —que, com és sabut, havia examinat infatigablement els nostres arxius i biblioteques—, creia perduts per sempre certs ritus de l'antiga Església espanyola.

Assistit pel sagristà —que es deia don Antonio Pozo Zurita— procedí a la transcripció dels textos revelats pel Palmàrium amb infinita paciència. Ho feia de nit, una volta tancada la catedral, i amb dos ciris encesos, car no arribava la llum elèctrica al tenebrós racó. Allà també va aconseguir desxifrar complexes fórmules d'exorcismes, indubtables variants del *Liber Ordinum* i de sant Ildefons, sobretot aquell que comença: "Incepet Dominus in te, Satan; et incepet in te cui elegit Jerusalem. Tibi dicitur: Satanas, vade retro, etc." Així fou recollida una ingent quantitat de textos, tasca que afectà seriosament la salut de don Antonio Pozo, home molt poruc, sobretot per uns tremolaments irreprímibles i unes allucinacions diabòliques que va guarir, amb èxit afalagador, el doctor Gregorio Marañón, que, per aquelles dates, sojornava al seu *cigarral* de Toledo redactant *El Empecinado visto por un inglés*. Per cert que una vaga allusió a aquest fet es troba recollida en una nota al peu de pàgina de l'obra de l'illustre escriptor titulada *Elogio y nostalgia de Toledo*.

El pare Germán Prado va poder, amb el material recollit, reconstruir

el *Cas de la pila miraculosa*, el text cantat del qual va netejar de les interpollacions que en els seus *Discursos predicables* va fer Jerónimo Bautista de Lanuza, bisbe de Barbastre i d'Albarrasí, de qui es va dir al seu temps: "No hay teólogo sin santo Tomás ni predicador sin Lanuza". El text, una vegada net, és com segueix: "Conta sant Gregori Turonense, i amb ell altres, com l'autor del llibre *De Cognitione Baptismi*, que hi havia en un cert lloc de Lusitània dit Ossen una pila baptismal que cada any per Pasqua s'omplia d'aigua per art de miracle i que, acabat el baptisme solemne, la mateixa pila es buidava també sense saber com. Diuen que el líquid es mostrava inquiet i que, encara que pujava amb grans bombolles, mai nò arribava a sobreixir del baptisteri. Desprenia, també, aquella aigua una suavíssima fragància que, conservada llarg temps, no per això s'alterava ni es corrompia. Així que la gentada acudia al lloc del prodigi periòdic i omplia tenalles amb l'aigua miraculosa, que després era portada a molt llunyes terres".

La crítica erudita es bolcà sobre el Palmàrium, del qual es digué que, després d'una catequesi mistagògica, marxà a la Seu episcopal de Vic, en el Sacramentari del qual (segle XI) traslladà l'*Ordo ad visitandum uel perungendum infirmum* toledà. Això no obstant, aquest criteri ha estat modernament molt controvertit, car hi ha autors que reputen el ritu de la Unció dels malalts a Catalunya com a procedent de la Gàl·lia narbonesa i, en conseqüència, el de Toledo com a derivat del de Vic i Narbona. Si aquesta opinió fos certa, el Palmàrium degué fer el viatge al revés, cosa que portaria la confusió a les hipòtesis del pare Prado.

La visita del Palmàrium a Vic va ésser, segons la crítica, vers 1035, i això es dedueix del cant del *Kyrie VIII ad Libitum*, falsament atribuït a Tutilon, monjo de Saint-Gall, i era quelcom curull d'espontaneïtat, de frescor i humilitat, així com de música i línia, amb les tres belles pujades successives al "si" bemoll, al "do" i al "fa" agut, cada cop més adornades, seguides sempre pel mateix petit "eleison" que, actualment, canta el cor de religioses de l'abadia de Notre-Dame d'Argentan. Era quelcom de formós veure'l cantar així, diminuta entitat d'aire girant sobre si mateixa, pura veu a res agafada, exaltant-se amb la seva alegria, portat sempre per la mateixa envoltant recaiguda, la mateixa súplica intensa dintre la seva deliciosa senzillesa.

Un segle després el Palmàrium perdé temporalment el gust per la sacralitat i, abans de tornar a Toledo, el trobem radicat a Berga, profanament entusiasmat pels poemes del trobador Guillem de Berguedà, a qui féu molts trasllats musicals cantant amb bona veu, segons hem deduït de les més recents investigacions (Martí de Riquer: *Guillem de Berguedà*, 1971, i *Los Trovadores*, 1975), fins que, horroritzat per l'assas-

sinat del vescomte de Cardona, fet ocorregut el dia 3 de març de 1175, abandonà el poeta titllant-lo de producte infernal.

Trobem una altra notícia del Palmàrium en l'epistolari de Masdeu a Llampillas, on aquest jesuïta conta l'aparició del monstre cantaire al col·legi de Cordelles de Barcelona i les delícies musicals que provocà en els religiosos i els distingits alumnes. Afirmar el pare Llampillas que, trobant-se a Barcelona el pare Arteaga, aquest restà tan fortament impressionat pel Palmàrium que li dedicà una pàgina sencera, avui perduda, de *La Belleza Ideal* i que fou origen d'una famosa polèmica amb el musicòleg Eiximeno. Per cert que aquest interessant afer no es troba registrat en cap de les obres excel·lents que al tema dels jesuïtes expulsats a Itàlia dedica l'eruditíssim Miquel Batllori S. J. I.

Fet aquest incís, direm que, al Palmàrium, és segur que li agradà molt la població i la gent de Berga, i no constitueix cap secret per als erudits locals que intervingué durant molts anys en la història interna de la vila. Això, ho han reconegut àdhuc afamats historiadors generals. Per exemple, Díaz de Labandero i Ferran de Sagarra li atribueixen, fonamentant-se en proves molt prolíxes, diversos concerts de cant a Avià, fets en honor del nefast comte d'Espanya.

Després del 1926, data en què com sabem, fou redescobert pel pare Prado, sembla que el Palmàrium tornà a abandonar Toledo, i és probable que resideixi novament per la comarca del Berguedà, puix que algunes revistes literàries d'avantguarda afirmen la seva definitiva intervenció en les poesies d'un tal Bernat Meix, poeta totalment apòcrif que ha donat a l'estampa recentment dos llibres excel·lents: *Els jornals al cos* i *El peu al coll*. D'ell és aquest aristocràtic autoretrat:

Un hom, ben alt puc dir-ho, és un baró de dot.  
Picat damunt la llinda del petri casalot  
l'escut de ma nissaga allotja un aligot.  
Corcat rajol amaga mon remorós bossot.

Hom ha arribat a afirmar que Bernat Meix —i, per tant, el Palmàrium— és, en realitat, el conegut pintor berguedà Josep-Maria de Martín. Jo, però, ho nego rodonament, perquè hi tinc una amistat que ve dels ja llunyans anys universitaris i sé, per tant, que no és una misteriosa crispació d'aire, sinó que existeix realment i veritablement. A més, fins i tot algunes vegades hem jugat plegats als escacs durant llargues sobretaulas tardorenques, i mai no m'ha cantat res. Això prova que existeixen afirmacions gratuïtes, filles moltes vegades de l'enveja i d'altres relaxades i baixes passions.

EL DAURAT. — Sorgeix a la superfície dels miralls venint de les profunditats del no-res. El va veure, amb gran esglai, el fill petit del marquès de la Mina quan es pentinava per anar al col·legi de nobles de Cordelles tot recitant mentalment la lliçó de matemàtiques que el pare Tomàs Cerdà havia dictat el dia anterior. Tan bon punt va arribar a l'afirmació que "multiplicar una quantitat per una altra no és sinó prendre aquesta quantitat tantes vegades com unitats hi ha en l'altra",\* veié el monstre, que tenia un perfil inconcret, flotant amb bonhomia dins els espais brunyits i irrealment del mirall. El nen s'espantà, plorà desconsoladament, fugí de la cambra i s'amagà sota la taula del menjador. Es tardà molt de temps a apaivagar-lo i, per fi, asserenar-lo.

A la tarda, el marquès convocà una junta científica per tal d'esclarir el fenomen. Hi acudiren Pere Virgili del Reial Col·legi de Cirurgia i Antoni Palau Verdera, Martí d'Ardenya, Agustí Caselles i Francesc Salvà i Campillo per l'Acadèmia de Ciències Naturals, suara elevada a reial sota la providència del marquès mateix. Per últim, i en representació de la de Bones Lletres, degana de les Acadèmies barcelonines, hi acudí el pare Mateu Aymerich en virtut de la seva nova vocació de naturalista i no pas pel seu caràcter d'historiador, acreditat pel seu recent episcopologi. Com a invitat d'honor hi assistí el famós "abbé Desfontaines", col·laborador de les *Mémoires de Trévoux*, que era a Barcelona de pas per a Madrid, on devia ésser hoste del pare Feijoo.

La junta científica observà el monstre amb meticulositat i, asseguts els acadèmics entorn del mirall, després de prolíxes deliberacions respecte a la naturalesa, qualitat, possible espècie del fenomen, determinaren: 1) Que "allò" no tenia consistència física, i mal es podia parlar d'una entitat real, sense límits tangibles i corporis; 2) que, essent així, tampoc no es podia afirmar l'existència en "allò" de fluid vital, encara que es mogués i es desplaçés il·lusòriament anant i venint per les pregoneses de l'espill; 3) que, en conseqüència, era unànime i vehement l'opi-

\* Pàg. 24 de *Liciones de Matemática, o elementos generales de Arithmética y Algebra para el uso de la clase, por el P. Thomas Cerdá, de la Compañía de Jesus, professor Real de Mathematicas en Barcelona. En el Colegio de Nobles de Santiago de Cordellas. Barcelona. Por Francisco Subirá, Impresor de la Real Academia de Buenas Letras de dicha Ciudad. Año 1758.*

nió que es tractava d'un espectre o una imatge òptica, desarrelada del món físic; i 4) que provisòriament, aquell fenomen de la naturalesa tenia una certa retirada als éssers aquàtics i que aquesta aparença era reforçada pel fet que l'ambulació fos lenta i flotant, sense ales ni potes i, per tant, natatòria.

Hom aixecà una acta de la reunió de la Junta amb les conclusions acordades i féu constar que la conclusió quarta havia estat aprovada a proposta del pare Aymerich, el qual deixà deslluminats als seus il·lustres col·legues pel coneixement que posseïa de les condicions morals dels peixos, ja fossin grans o petits, sobretot quan, aprofitant l'avinentesa de la conclusió quarta, els llegí el següent paràgraf, que casualment duia a la butxaca, de la *Historia natural y geográfica del Principado de Cataluña*, que era l'obra que actualment escrivia referent als animals aquàtics i que acabava expressivament de la següent manera: "Sin embargo del elogio muy cumplido de los pezes en lo moral y en lo physico no les disimula una propiedad muy vergonzosa y reprehensible que es comerse unos a otros, y lo peor es que los grandes se comen a los pequeños. Si los pequeños se comiesen a los grandes, un solo Pez grande bastaría para muchos millares de los pequeños; pero, comiéndose los grandes a los pequeños, muchos millares de estos no bastan para saciar el hambre y llenar el buche de aquellos, y eso en lo moral y en lo physico tiene malisimas consecuencias".

Animat per aquestes dissertacions erudites del savi jesuïta, l'abbé Desfontaines, volent estar a l'alçada de les circumstàncies i brillar adequadíssimament en l'esfera literària, digué, adreçant-se als reunits que, malgrat no fes cap relació a l'objecte de la present Junta i comptant amb la vènia del capità general de Catalunya, l'excellentíssim senyor marquès de la Mina, li seria molt plaent de llegir a la selecta concurrència el seu llarg poema *L'Art d'Aimer*, paròdia cristiana d'Ovidi, que havia escrit en especial contra el seu enemic literari l'abbé de Villiers i en contestació al seu detestable artefacte poètic *Sur les moyens de plaire*. El poema començava així:

#### CHANT I

"Sans maître on sait aimer, sans art un coeur soupire;  
L'Amour est un penchant que la nature inspire:  
Mais voulez-vous soumettre à la loi du devoir  
Ces beaux feux dont votre ame a senti le pouvoir?  
Voulez-vous du destin fléchir la résistance,  
N'acheter les faveurs qu'au prix de la confiance,  
Et des pâles rivaux étouffer les soupçons?  
Alors il faut un art, un maître et des leçons."

Tothom restà admirat. Després, i acabats els aplaudiments que el poema suscità, essent ja nit avançada, la concurrència científico-literària acompanyà l'abbé Desfontaines al seu domicili barceloní, mentre el monstre pisciforme, aclaparat d'avorriment, es retirava sòpit a les profunditats del mirall.

En dies successius, la figuració monstruosa aparegué dues o tres vegades més, però amb evidents senyals d'afebliment. Durant una d'aquestes darreres exhibicions, s'escaigué estar present en Miquel Boixadors, patró de pesca, que havia vingut a donar les gràcies al marquès de la Mina per les obres que s'efectuaven al Portal del Mar, futura Barceloneta. Aquest benestant i honrat menestral manifestà que, aquell monstre, el coneixien amb el nom d'"el Daurat" i que provenia de les Amèriques. Afegí que una germana seva n'havia tingut un, clos i giravoltant dins el mirall d'un costurer, però que, no podent-se alimentar, el Daurat es decandí i a l'últim desaparegué. Era inofensiu.

El marquès de la Mina reflexionà molt sobre aquests esdeveniments i escriví una elegant *Instrucció política i militar* que dedicà al seu fill per tal d'enfortir-lo davant les perplexitats de la vida.

En un dels seus llibres, l'escriptor contemporani argentí Jorge Luis Borges fa una vaga referència al Daurat, sense, però, anomenar-lo, i convertint-lo en incongruent protagonista d'una boirosa llegenda oriental.

L'ESCOPIDOR. — Tristement célèbres foren els amors entre la senyoreta Louise Caron de Beaumarchais, germana de l'illustre escriptor francès autor de *Le barbier de Séville*, i Joseph Clavijo i Fajardo, naturalista expert i home de ment profunda, tal com ho acredita la publicació “Mercurio Histórico y Político de Madrid”, així com “El Pensador”, que periòdicament deixava admirats els escassos lectors que llavors hi havia a Espanya. Sembla que Clavijo, malgrat la seva intel·ligència i educació, no es comportà com un perfecte cavaller —cosa que evidentment hom esperava d'ell— i deixà abandonada la senyoreta Caron en una situació conflictiva i amarga que provocà diverses i tumultuoses intervencions del germà a Madrid i aixecà enormes polsegueres d'escàndol que transcendiren per tot Europa (Beaumarchais, *Fragments del meu viatge a Espanya*). Aquest penós afer, per bé que molt corrent en totes les èpoques i en totes les classes socials, pertorbà la consciència col·lectiva del món civilitzat i induí el geni universal de les lletres Johann Wolfgang Goethe a publicar, com és sabut, el seu drama *Clavijo*.

Tot això deixava perfectament indiferent el nostre naturalista —és a dir, s'ho prenia com si sentís ploure— i només es preocupava de les espècies animals, que classificava al Gabinet d'Història Natural de Sa Majestat (hi havia dos-cents exemplars dissecats, entre ells l'*Avutarda geminis* i l'*Aurea pienda*), del qual era director, i de la traducció de l'obra de l'eximi Buffon —mestre i amic dilectíssim que conegué temps enrera a París alhora que Voltaire i Diderot—, que llavors duia entre mans. A propòsit d'aquest treball es declarava particularment satisfet de l'extens pròleg, ple de doctrina, que havia redactat i dels dots suavis i diplomàtics desplegats per evitar les perilloses suspicàcies de la Inquisició. Així, després de l'elogi del comte de Buffon, deia que no es tinguéssin en compte tot allò que pogués contradir la Narració de Moisès i que “quan es parla de la Naturalesa en tot el discurs d'aquesta Obra, no s'ha d'entendre per Naturalesa cap agent, cap principi o causa independent de Déu, la qual cosa seria el més gran dels absurds; ans al contrari, el mateix Déu, com a Autor de la Naturalesa, o bé aquesta, que no és altra cosa que l'ordre i la disposició que Déu ha establert en



les coses creades. Potser hom tindrà per ociosa aquesta advertència en veure-la escrita entre catòlics; però jo crec que mai no hi pot haver excés en desviar tot error, encara que sigui remot, ni donar a Déu allò que li pertany. I no oblidem mai que, quan Déu parla, tots els homes i totes les criatures han d'emmudir”.

Salvades, amb les reserves mentals adequades, les presumptes objeccions del Sant Ofici, Clavijo i Fajardo continuà la seva tasca al Gabinet de Sa Majestat classificant sense parar tota classe d'animals, en especial els quadrúpedes ovípars, que eren particularment repugnants, fins a l'arribada d'una interessant bombona de cristall tramesa des de París per un inconegut i misteriós benefactor. A dintre, ben apeixat i conservat en aiguardent de canya, hi flotava una bèstia, d'espècie indeterminada, mescla horrorosa de serp i de centpeus, car del seu cos de serpent “anphisbena”, de gairebé dos metres de longitud, emergien vint-i-sis peus a cada banda, o sigui, en total, cinquanta-dos peus. Aquest increïble fenomen tingué molt atrafegat Clavijo, que l'estudiava en detall i no trobava antecedents ni en Brown, ni en Pontoppidan i —ni cal dir-ho— en l'admirat Buffon. Una nit, mentre treballava al Gabinet, s'obrí la tapa de la bombona, empudegant l'estança amb la fetor de l'aiguardent, i lliscà enfora l'horrible monstre, que es dirigí vers Clavijo xiulant amb furor. Aquest, aterrit, reculà unes passes cercant eixida, però no pogué evitar la negra escopinada que li engegà el monstre i que rebé al clatell, produint-li una terrible inflamació. Tot seguit, la bèstia es retirà al recipient i se submergí en el líquid pestiferant. Clavijo, trèmul, no dubtà a batejar-la amb el nom de “Sputator”, que significa “Escopidor”, i la va descriure a “El Pensador” dient que “no se la debe observar sin precaución, porque se irrita fácilmente; y si alguno, deteniéndose a mirarla, le inspira aversión, se acerca todo lo posible al sujeto que tiene por su enemigo, le mira con atención y le arroja una especie de saliva negra y venenosa para que una pequeña gota haga hinchar la parte del cuerpo en que cae. Esta hinchazón se cura con espíritu de vino, o aguardiente de cañas, mezclados con alcanfor. Cuando el animal se irrita, suele verse la saliva negra juntarse en los ángulos de su boca”.

És indubtable que l’“Escopidor” produí a Clavijo i Fajardo, a part de la inflamació, un agut trauma psíquic. Ho sabem per una carta dirigida al seu paísà, el bibliotecari reial Juan de Iriarte (ambdós eren de Canàries). El cert és que dimití el seu càrrec de director del Gabinet, encara que d'una manera molt enigmàtica, la qual cosa determinà alguns historiadors a afirmar que, en realitat, fou suspès de les seves funcions per Carles III, adduint una R. O. del 12 de juny de 1764 en què es declara que “hasta que el Rey tome providencia con su empleo, si se

persuadiése que no es acreedor de subsistir en él, como lo estoy yo de su descabellada conducta y del poco aprecio que hace de su reputación” (fa al·lusió això a l’afar de faldilles famós). Ara: ¿qui va enviar l’“Escopidor”? Alguns diuen —com en tants altres casos— que els jesuïtes expulsos; i altres que fou Louise Caron de Beaumarchais. La crítica encara no ha esclarit la qüestió.

Sabem que, després de la mort de Clavijo i Fajardo, que fou durant l’any 1805, l’“Escopidor” passà a Catalunya i, abrandat per ideals triomfalistes, assistí dues heroïnes reaccionàries, d’estranya bellesa, escopint a la cara de llurs innumerables enemics. Aquestes heroïnes eren la comtessa Teresa de Molins, que defensà sant Pere Pescador dels francesos, i Josefina Commerford, comtessa de Sales per la Regència d’Urgell, amant del “Trapense” i reialista a ultrança. Quan fou detinguda se li trobà correspondència en italià, francès i alemany (fet que prova la seva cultura escollida) i —segons Antoni Pirala— llibres de guerra, una llista de dones cèlebres, receptes per a fer pólvora i per a avortar.

També consta que l’“Escopidor”, per ignorades raons, es convertí en enemic personal de Juan Antonio Llorente, autor nefast de la *Historie critique de l’Inquisition d’Espagne*, i quan el dominic Tomàs Bou escrivia *L’Albert y el Pasqual* se li presentà al davant i, amenaçant-lo amb la terrible escopinada, li dictà els famosos versos:

Mira, corre un estampat  
Impío de un tal “Llorente”:  
¿Y sabs tu qui es aquest ente?  
Un canonge afrancesat:  
Un Español renegat  
Amich de “Joseph Botella”  
Qual tementse que l’esquella  
Li tocara l’Espanya,  
Fugí a Fransa, y ara enganya  
Als mals Espanyols des della.

Les darreres notícies que tenim de l’“Escopidor”, les devem a Antonio María Segovia, “El Estudiante”, el qual, en el *Manual del Viajero Español* (1851), ens diu que cal anar molt amb compte pels voltants de Manresa a causa d’un animal desconegut que expelleix una saliva negra mortal. Ferran de Sagarra i de Siscar ho confirmà en *La primera guerra carlina a Catalunya* dient-nos taxativament que aquest animal era el que Clavijo i Fajardo batejà amb el nom de “Sputator”, dit altrament l’“Escopidor”.

EL PAPERAIRE. — Quan el pare Benito Gerónimo Feijoo rebé el distingit abbé Desfontaines, que arribava de Barcelona molt atorollat pel viatge, tot de sobte el cor se li esponjà de suau alegria i, prement-li les mans afectuosament, el féu seure prop del braser mentre li servia una copeta de vi ranci amb pastes. Després d'ordenar que li duguessin el bagatge a la cambra preparada, li preguntà tot un munt de coses, en particular per l'estat de salut dels redactors de les *Mémoires de Trevoux* i quin era el punt exacte de desenvolupament assolit a França per les ciències físiques i matemàtiques, objecte aquest darrer de la seva especial predilecció. L'abbé s'eixugà els llavis amb parsimònia i li va contestar que el desenvolupament d'aquestes ciències era perfecte i la salut dels col·legues, gràcies a Déu, bona, i que si ara li permetia derivar la conversa cap a altres qüestions igualment interessants li anunciava —i estava disposat a llegir-lo— el seu llarg poema *L'Art d'Aimer*, que havia acabat d'escriure parodiant Ovidi —amb esperit cristià, però en contra de l'abbé de Villiers.

El pare Feijoo dissimulà una ganyota involuntària mentre s'apressava a dir-li que res no li agradaria tant com escoltar aquell llarg poema, però que, donada l'hora, valia més que anessin a dinar i que, després, a la tarda, tindrien temps de fer-ho, ja que també ell es delia per llegir-li un escrit seu anorreat la llegenda, filla de la incultura, sobre la campana de Velilla, que era una campana que tocava sola en un poble infecte de l'Aragó. El dinar, això no obstant —com ja havia manifestat—, estava a punt, i no era prudent de retardar-se, car, en obsequi d'un hoste tan il·lustre, el cuiner del convent havia guisat unes llebres estofades literalment insuperables.

Aquestes raons convenceren l'abbé Desfontaines i, a indicació del pare Feijoo, deixà el manuscrit de *L'Art d'Aimer*, que havia tret d'una valisa, damunt l'escriptori, al costat justament de les esmentades quartilles anorreadores de la campana poca-solta, fresques encara de tinta. Després, ambdós eixiren de la biblioteca i llurs veus es perderen pel corredor.

L'estança, llavors, restà buida, màgicament curulla, però, d'infinites

absències encara presents, d'imatges esvaïdes i veus extintes que es dreçaven amb insídia sobre el no-res, pugnant per no dissoldre's definitivament. Només, filtrant-se al lluny, se sentí el soroll d'alguna porta que es tancava, la remor feixuga d'unes passes o un crit isolat al carrer.

Llavors, de sota una arca, sortí una mena d'insecte de dimensions espantables, semblant a una formiga alada, que es passejà nerviosament per l'estança, escalant els prestatges de les llibreries, palpant amb delectació els llocs dels volums amb uns apèndixs que li sortien d'unes formidables mandíbules. Finalment, pujà a la taula i s'aturà davant els papers escrits fitant-los, àvid, una bona estona mentre produïa un soroll metàl·lic, molt desagradable. En acabat, es gità damunt la paperassa i, amb els dos palps o apèndixs, tallà impecablement la grafia escrita amb tinta i la xuclà tot seguit, i això full per full, negligint la resta del paper. Una volta hagué acabat de devorar tota la ingent calligrafia, restà immòbil uns instants i, amb un lleuger panteix, deixà anar, altra vegada, el soroll desagradable. Impensadament, desaparegué sota l'arca.

Quan el pare Feijoo i l'abbé Desfontaines tornaren a la biblioteca i veieren l'estat dels seus papers, l'escena que es produí fou quelcom difícil de descriure i altament corprenedora, car l'abbé s'estirava els pocs cabells que posseïa cridant que allò que ara tenia sota els seus ulls era tot el que restava del seu manuscrit original i que no en tenia còpia. El pare Feijoo, aclaparat per la desgràcia, no sabia què cosa dir ni què fer, i no s'atreví a esgrimir, a l'irascible eclesiàstic francès, l'excel·lent argument que, a ell, també li havien destruït *La campana de Velilla* i que no l'esguardés com a causant de la catàstrofe, puix que ell no hi tenia art ni part, i que tot allò era un misteri. L'abbé, però, altívolament indignat, creient que es tractava d'una befa, requeri amb energia les seves maletes i marxà del convent sense acomiadar-se de ningú i dient pestes del pare Feijoo.

Passada una llarga estona d'intenses cogitacions, aquest féu venir al seu *alter ego*, l'eminentíssim i fidelíssim pare Martín Sarmiento, el qual, després de les pertinents explicacions i inspeccions oculars adequades, amb la seva potent intel·ligència, deduí: 1) que la destrossa no era, com d'antuvi semblava, irreparable, puix que es podien llegir, per bé que amb fatic, els papers posant-los a contraclaror; 2) que, pels indicis, la causa era un corc de mossegada fina i tortuosa a qui només agradava el paper tintat; 3) que, no havent existit mai en el convent —ni enlloc— aquest estrany animaló, havia hagut d'ésser introduït maliciosament per algun enemic del pare Feijoo, exasperat, sens dubte, per les afirmacions recents sobre Ramon Llull, en particular aquelles que —ell ja li ho havia advertit— es referien a *L'Art Magna* i que textualment manifestaven que eren “un agregado de inútiles combinaciones que no sirven más que

para perder el tiempo, y de las que no se puede sacar ningún conocimiento, sino, acaso, explicar con una misteriosa jerigonza lo que se sabe por otros conductos"; 4) que, d'entre els innombrables enemics de l'erudit benedictí, els únics capaços de cometre aquella malifeta eren els públics contradictors Joseph Mañer i Francesc de Soto y Marne; 5) que segurament havien obrat així per la impotència davant la Reial Orde de Ferran VI determinant que "quiere su magestad que tenga presente el Consejo, que quando el padre maestro Feijoo ha merecido a su magestad tan noble declaración de lo que le agradan sus escritos, no debe haber quien se atreva a impugnarlos, y mucho menos que por su Consejo se permita imprimirlos".

El pare Feijoo restà convençut per aquestes subtilíssimes raons. Llavors, el seu amic fidelíssim digué que mataria el corc amb aigua de flor de "carqueixa", remei universal contra tot (tant d'ús extern com intern), que havia descobert no feia gaires dies. Tot seguit manà a un fàmul que anés a buscar a la seva cella els flascons d'aigua de carqueixa que tenia preparats per a qualsevol eventualitat, i un cop els tingué al davant els destapà i començà a ruixar la cambra amb el poderós producte. A penes hagué escampat el contingut de la primera ampolla que ja se sentí aquella mena de soroll desagradable, característic del monstre, donant a entendre que l'olor del remei universal, si bé era suportable i àdhuc agradable als humans, no ho devia ésser per als fenòmens de la naturalesa. És més: devia ésser totalment insuportable per al "Papeiraire", ja que en qüestió de breus moments féu sortir les seves formidables mandíbules de sota l'arca i, després, tot el cos, el qual tenia aproximadament un metre de llarg, i fugí ràpid vers la porta, no sense que abans ullés sinistrament els dos benedictins, que romanien abraçats amb gran esglai i amb els ulls fora de les conques. El "Papeiraire" es perdé de vista passadís enllà i s'emboscà tal volta als soterranis del convent, lloc on s'estibaven els mals endreços i on era impossible la percaça.

El pare Feijoo emmalaltí després de l'aparició del monstre i, tot i que no hi ha constància de noves destruccions, el fet és que amb prou feines escriví res més. També l'aparició degué contorbar penosament el pare Martín Sarmiento, car, sense explicació plausible, aquest deixà de publicar la *Demonstracion crítico-apologética del Theatro Critico Universal* i no volgué donar en vida res més a l'estampa pública.

Les modernes investigacions crítiques han permès de descobrir que, a part Feijoo i Sarmiento, sofriren l'acció del "Papeiraire" els redactors del "Diario de los literatos de España", en especial Juan Martínez Salafra, que atribuïa la intervenció del monstre al seu enemic Plácido Varanio, que era el pseudònim de Gregori Mayans i Siscar. També el

sofrí amb lloable resignació un altre dels diaristes, el català Leopold Jeroni Puig, de qui, per una lletra a José Cevallos, sabem que era de Barcelona, "en donde nació a 12 de octubre de 1703 y desde la edad de veinte y dos meses, y algunos dias vivo en Madrid, por haver trasladado mis Padres su residencia a esta Corte en seguimiento de nuestro difunto Monarcha el señor Phelipe Quinto".

Res més no se sap del "Paperaire", a excepció que aparegué a la Reial Audiència de Barcelona l'any 1783, i devorà tres-centes causes criminals i mutilà, en part, la del cèlebre bandoler Perot lo Lladre, que immortalitzà Cervantes, i que Vicenç García anomenà "lo més famós pillart del cristianisme". Certes pistes epistolars abonen la creença que el "Paperaire" fou conegut també per Antoni Ponz, per Fèlix Torres Amat i per Josep de Bastero.

EL FARDATXO. Natural de Gandesa i Cormaca, té la forma aproximada d'un enorme llangardaix. Viu a la copa dels arbres i salta fàcilment de l'un a l'altre. El descriví el president de la Diputació de Tarragona, Antoni de Magriñà, quan redactava *Los siete sitios de Gandesa*. Sembla que el pare Gil en parla ja en la seva *Història Natural de Catalunya*.

El meu amic Ramón Carnicer trobà un antecedent del "Fardatxo" a Castella i, animat per un esperit desmitificador, em va prometre unes dades científiques sobre la matèria, que trasllado a continuació:

"Querido Juan: Ahí van los datos que te prometí.

Fray Tomás de Berlanga, nacido en Berlanga de Duero (Soria), fue uno de los primeros frailes dominicos llegados a la Española, en 1510. El impuso el hábito a Fray Bartolomé de las Casas, de cuyas ideas en favor de los indios participaba. En 1533, Carlos I lo nombró obispo de Panamá y Tierra Firme, y por encargo del mismo Emperador medió en las disensiones entre Almagro y Pizarro. Naturalista importante, descubrió las Islas Galápagos. En 1541 renunció a sus cargos, volvió a su pueblo y allí murió en 1551. Está enterrado en la colegiata de la villa. Al realizar éste su último viaje a España trajo consigo un caimán diseccionado, para sorprender a sus vecinos con las alimañas de las Indias. El caimán fue colgado en el interior de la colegiata, al lado de su puerta principal, y allí sigue, aunque muy deteriorado ya.

Pues bien, ésta es la leyenda popular forjada en torno al mencionado caimán. Un muchacho, pastor de ovejas, cogió un día un *ardacho*, nombre que allí se da al lagarto, y dio en cuidarlo y alimentarlo con leche. Lo soltaba a la atardecida, cuando regresaba con el ganado, y a la mañana siguiente el pastor tocaba un flautín y aparecía el ardacho a recibir su alimento de leche, que le presentaba el pastor en una escudilla de madera. Pasaron los años y el ardacho se hizo muy grande, como nunca vista en esta especie de animales, hasta que un día el pastor tuvo que irse a servir al rey. El ardacho, a falta de su protector y de la leche que éste le daba, dio en ir al cementerio y alimentarse de los muertos que desenterraba. La gente estaba asustada y no sabía qué hacer. Cumplido su servicio, regresó el pastor, y, al enterarse del daño que el ar-

dacho causaba, acordó, con los vecinos, hacerlo caer en un cepo. Así fue; lo mataron, y con permiso del cura colgaron la piel en el sitio en que actualmente se encuentra.

Celebraré que esto te sea útil para tu bestiarío. Creo recordar vagamente que en alguna de sus novelas Blasco Ibáñez cuenta algo parecido. Me refiero a un lagarto que creció para hacer los mismos daños que el de Berlanga. Tal vez sea esto en algunas de sus novelas de tema valenciano. Si te molestas en buscarlo y lo encuentras, te agradecería me dijeras en cuál de ellas está.

Un abrazo de tu buen amigo

RAMÓN CARNICER.”

He cercat i recercat en les novel·les de Blasco Ibáñez i no he trobat rastre del “fardatxo”. És llàstima, perquè si les proporcions d'aquest monstre ja són considerables en terres tan esquemàtiques i primes com les de Castella i les de la Terra Alta a Catalunya, em pregunto quina mida assoliria un bon “fardatxo” criat a gratcienc en les hortes grasses valencianes, d'exuberància tan barroca?

Un altre lloc, però, on sembla que hi havia “fardatxos” en abundància —avui lamentablement extingits— era la comarca del Priorat, on passaven des de Gandesa, travessant l'Ebre pel procediment natatori. Els monjos d'Escaladei, reputant exquisida la seva carn (tendra com la d'un nadó), els guisaven emprant una fórmula secreta que no consta en el cèlebre receptari publicat modernament per Josep Iglésies en la qual entraven, però, abundantament, les herbes boscanes aromàtiques. Amb la desamortització de Mendizábal, els pagesos, que amb llur gasiveria contribuïren a l'enderrocament de la cartoixa manlllevant les pedres, eliminaren així mateix els fardatxos, fent-ne una horrible carnisseria sota el pretext que congriaven la boira. Per altra banda, un fardatxo sembla ésser el sauri volador, trobat a Albí, i que s'incorporà a l'exèrcit de Cabrera, tal com es consigna en cròniques i relacions fefaents. D'aquesta època deu datar la corrandà que, en llavis d'unes velletes, vaig sentir un dia a la Morera:

Mare, si marit me dau  
no me'l dau de la Mussara,  
que la boira sempre hi jau  
i és terra que no m'agrada.

No tinc més notícies dels “fardatxos”. Això no obstant, el comte de Lacépède, en les addicions a la *Història Natural* de Buffon, va escriure una pàgina molt misteriosa que alguns naturalistes associen al monstruós sauri saltador.



LA PESANTA. Després de fer una benèvola crítica a la decoració de la tragèdia *Athaulpho*, plena d'incorreccions arqueològiques, Josep Finestres recomanà el punt de verisme indispensable sense el qual el moviment escènic no és res, i, dient-ho així, s'acomiadà dels estudiants que intentaven amb entusiasme representar el diumenge proper, dins el clos de la Universitat de Cervera, quelcom d'elevat i, al mateix temps, històric i punyent.

La tarda era tèbia i lluminosa. Finestres sortí acompanyat pel doctor Joan Rovira a donar un volt per les hortes situades extramurs. Digué respecte d'*Athaulpho* que dubtava de les excel·lències atribuïdes al madrileny Montiano y Luyando, tot i que els seus discursos sobre les tragèdies no eren menyspreables, i s'allargà en una visió molt personal i aguda referent al llenguatge d'Eurípides que deixà el doctor Rovira curull d'una admirada veneració erudita pel seu interlocutor. Després entraren a la ciutat pel carrer de Barcelona mentre Finestres recitava l'epigrama del fidelíssim Mayans i Siscar que, sobre el teatre, havia dirigit al Rei Joan V de Portugal:

Lege Theatrali personam ponere debet  
Is qui displicuit. Cur ego, si placui?  
Immo ideo. Persona tegat quos usus in artem  
Turpiter erudiit, quique pudore carent.  
Ingenui non est scaenae exercerier arte.  
Cum Tu laudaris. Fabula non agitur.

Havien arribat al domicili del patriarca de Cervera, on, cada tarda, tenia lloc una brillant tertúlia. Per una lletra a Ignasi de Dou i de Bassols, publicada pel pare I. Casanovas, sabem que la casa tenia "bona entrada, vestíbul, escala clara amb cimbori, tres estances amb alcoves, i altres peces necessàries a la còmoda habitació; de cara a migdia, amb terrat per a prendre el sol, i totalment resguardada de la tramuntana, etcètera. Està a prop de la plaça, peixateria i església major, en un carrer en què passa molta provisió en dies de mercat, i té bona vista, que

s'estén per tota l'horta fins a Vergós. Em sembla que hi estaré molt content. Déu ho faci i et guardi molts anys". A la tertúlia s'hi prenia xocolata desfeta (en Finestres n'era un entès) i es parlava de jurisprudència, de bona llatinitat, i si, per ventura, a la salsa de les perdius estofades era millor la picada d'ametlles o la d'avellanes torrades. Respecte a això darrer, es deia sempre l'axorisme d'Aristòtil, citat per Navizanius en *Sylva Nuptialis*, 5, 77. "Nihil est in intellectu quin prius fuerit in sensu." Aquí, Finestres es revelava en el zenit de l'erudició, ja que acostumava enlluernar els seus amics amb dues variants més. És a dir: "Quidquid est in intellectu praveesse debet in sensu", i "Tota humana notitia a sensu surgit". Després, hom donava una volta per la biblioteca, comentant les darreres novetats, i els contertulians acabaven per acomiadar-se amb la més exquisida cortesia.

Aquell dia, la tertúlia no diferí gens de la dels altres dies, llevat que Finestres recriminà al canceller Miquel Conser no haver tramès, tal com era convingut, a Gerard Meerman, gran jurista d'Holanda, el seu tractat *De Asylis* per publicar-lo en el *Novus Thesaurus Iuris Civilis et Canonici*. Meerman n'estava molt disgustat, digué. Molt. Finestres ho repetí cop i recop i; quan la seva germana li serví el sopar, la idea encara li ballava pel magí. Afortunadament, a l'hora d'anar-se'n al llit ho havia ja oblidat i la pau tornà amb dolcesa.

Hores després, entrava "La Pesanta" a la casa. Hi entrà pel forat del pany, sense fer soroll. Era un animal de pelatge fi, de la mida d'un gos, que tenia la virtut de provocar somnis esgarrifosos entrant a les cases per sota la porta o pel forat del pany, enxiuint-se a discreció. Invisible, tenia —cosa estranya— les quatre potes de ferro, i d'aquí li venia el nom de "La Pesanta". Quan entrà a la llar d'en Finestres, es dirigí ràpidament a l'alcova on aquest dormia i, enfilant-se al llit, se li ajocà al damunt amb gran satisfacció. En Finestres, que fins aquell moment havia dormit amb placidesa, tot de sobte se sentí colpit per un gran terror i somnià esdeveniments atúidors. Un d'ells era que acabava de barallar-se a mort amb el canceller Conser, el qual cridava que, si ell no havia tramès a Holanda el tractat *De Asylis*, pitjor era en Finestres, que no havia enviat encara el famós *Hermogenianus*, tot i que feia ben bé quinze anys que l'hi reclamaven contínuament. Llavors, entrava en el somni Meerman, el jurista holandès, vilipendiant Finestres i dient-li el nom del porc.

Aquest somni, que fou insuportable al patriarca de Cervera, es repetí moltes nits i l'afeblí físicament. Això va ésser notori per a tothom, fins que un dia "La Pesanta", no podent suportar els costums edificants d'en Finestres, es ficà dintre una caixeta de fusta que aquest enviava al seu gran amic Mayans i Siscar a València, plena de xocolata de la

pedra i de llibres de crítica històrica, amb la intenció de canviar d'aire i, si podia, visitar la ciutat del Túria. El viatge fou llarg, perquè el traçer que menava el carro es parava a tot arreu amb qualsevol excusa, i "La Pesanta" es preguntava si acabaria algun cop, i per fi, el viatge. Aquest acabà, efectivament, i fou el dia que, en el seu poble d'Oliva, Mayans i Siscar rebé, mentre escrivia unes lletres, la caixeta amb la xocolata i els llibres. Poc sospitava el gran erudit que també hi rebia "La Pesanta" i que això esdevindria el turment de la seva ànima; en conseqüència, continuà escrivint al seu amic Joan Cristòfol Strodtmann, rector del Gimnàs d'Osnabrück, donant-li les gràcies per haver estat admès a l'Acadèmia Llatina de Jena i copiant-li la seva poesia *Chocolata, sive, in laudem Potionis Indicae quam appellant Chocolate, Elegia*. També li reportava l'opinió displicent del gran Gerard Meerman sobre el pare Feijoo, de qui deia que "encara que no es pot negar el mèrit a l'obra (*Theatro Crítico*), és de poca utilitat per als coneixedors de la llengua francesa o anglesa, en les quals hi ha escriptors molt millors en aquest gènere".

Aquella mateixa nit "La Pesanta" es posà sobre el pit generós de Gregori Mayans i Siscar, que tot seguit encetà uns somnis esgarrafosos, car somnià que li havien furtat l'*Oración que exhorta a seguir la verdadera idea de la elocuencia española*, així com el famós *Epistolarum libri sex*. No estant, però, totalment adormit, es llevà, angoixat i ple de suor, i, en incorporar-se, li lliscà "La Pesanta", amb tot el seu pes, sobre un peu i li produí una gran tumefacció que guarí gràcies a la intervenció del metge català Antoni Diophanis Capdevila (personatge recentment estudiat pel pare Batllori).

Diophanis Capdevila foragità "La Pesanta" amb foc d'encenalls i la famosa aigua de flor de "carqueixa", descoberta pel pare Martín Sarmiento. Aquests fets foren curiosament ocultats pels biògrafs del "Generosi Valentini", i així Strodtmann, en *Geschichte des edlen Herrn Gregorius von Mayans und Siscar*, disfressa les causes de la malaltia de l'erudit (amagant l'existència real de "La Pesanta") dient que, "havent-li estat arrencat un ull de poll en males condicions, va sofrir una inflamació amb aguts dolors i hagué d'allitar-se, amb febre, durant tres mesos". Consta, però, que es restablí satisfactòriament el dia 5 de maig de 1754.

\* \* \*

Aquests són pròpiament els monstres que corresponen a la cultura de la Il·lustració i que formen un grup de característiques homogènies dintre un repertori molt més vast que integraria un Bestiari Fantàstic de caràcter general. En ell, hi trobaríem entitats afins, més o menys

misterioses i sempre, però, imaginatives, com ho són, per exemple, el "Pamphilius", el "Colintre", l'"Escabrosa", el "Gambutzí", el "Canut", "Jezabel", la "Carraca", etc., desproveïdes, això no obstant, d'intenció expressa, contradictòria a tot criticisme —en aquest cas, hipercriticisme— històric, que és precisament la intenció que ostenta el grup que acabem d'estudiar. Esperem poder oferir, en un futur no gaire llunyà, el corpus, si no complet, almenys suficientment perfilat, d'aquest ideal Bestiari del qual tenim ja aplegats bona part dels materials a utilitzar.

DISCURS DE CONTESTACIÓ  
DE GUILLEM DÍAZ-PLAJA

## Senyors acadèmics:

Acabem d'escoltar un discurs insòlit, com insòlita pot semblar la situació de qui, en nom de l'Acadèmia, té la missió de contestar-lo. De fet, són moltes les qüestions prèvies que podrien posar-se. ¿Qui és Joan Perucho? ¿Quines són les realitzacions que l'han dut a la seva elecció acadèmica? Car les informacions són contradictòries. Si, per una banda, trobem el seu nom escrit en la nòmina més recent i exigent de les històries de les literatures peninsulars, hi ha un altre personatge, que té el mateix nom i el mateix cognom, i del qual tenim notícies incertes. El primer dels dos, el que anomenem J. P. 1, ens dóna les dades més conegudes. Però, ¿qui és aquest altre personatge, que anomenarem provisionalment J. P. 2, i que és alludit en una nota de pàgina del volum cinquè de la *Literatura* d'Àngel Valbuena Prat? ¿És el mateix "J. P." que és estudiat com a heterodox estètic en un número de la "Revista de Gandesa" que li fou dedicat fa alguns anys, i de la qual, certament, es fa difícil de trobar exemplars? No negaré que, en formular aquesta hipòtesis, m'he deixat endur per la música de les paraules que acabem d'escoltar. Car tots demaneu si és que ens cal romandre sempre lligats pels límits implacables de les dades estrictes. ¿No acabem de sentir un discurs on la irrealitat exigeix, a crits, el seu dret a existir?

Acabem d'escoltar, doncs, un discurs insòlit. No és pas que el recipiendari de la Medalla Acadèmica hagi mancat a cap deure de la cerimònia tradicional que, en aquesta casa és exigent, i les paraules que hem sentit han estat acompanyades pels oportuns informes reglamentaris. El que succeeix és que el to habitual dels discursos que es llegeixen en aquest acte i en incorporacions com la nostra s'ordenen damunt realitats molt concretes que recolzen en unes dades històriques incontrovertibles. Cuitem a dir, però, que no sempre ha estat així. Si la més recent tradició de la nostra Reial Acadèmia de Bones Lletres la configura d'una manera preferent entorn dels coneixements filològics i arqueològics, no podem pas oblidar que, en aquesta Casa, hi segueren altíssims poetes com mossèn Jacint Verdaguer, Apelles Mestres, i narradors insignes

plens del sentit de la imaginació, com Wenceslau Ayguals de Izco —que tant agradaria al nostre recipiendari—, o importants reconstructors de la realitat com Josep Pin i Soler o “Víctor Català”.

En ocasió solemne, el 2 de juliol de 1842, Joaquim Rubió i Ors llegí el seu poema *Roudor del Llobregat*, premiat en certamen convocat per l'Acadèmia, obrint pas a la llengua catalana en les dissertacions acadèmiques, fins aleshores realitzades en castellà. Jo puc comprendre l'emoció que això comporta, ja que, en ocasió més recent, vaig tenir l'honor de reinstaurar l'ús de la llengua catalana després de la Guerra Civil, en la prosa acadèmica del meu discurs d'ingrés com a membre d'aquesta Corporació.

La intervenció de Joaquim Rubió i Ors, a més de l'ús de la llengua, ens mostrà que la poesia podia ésser utilitzada com a instrument en un discurs acadèmic, com ho va demostrar don José Zorrilla, quan va redactar en vers el discurs d'ingrés a la Real Academia Española, assenyalant d'aquesta manera quina era la seva forma predilecta d'expressió. I mai no he trobat estrany, sinó molt escaient, que, en ingressar en una Acadèmia de Belles Arts, un músic presentés una sonata o un pintor una tela important. En qualsevol cas, el qui rebia l'honor del nomenament el pagava en el llenguatge que d'una manera més viva reflectia la seva personalitat. I això sempre és d'agrair. I és el que va fer, a aquesta Acadèmia l'illustre poeta Josep M.<sup>a</sup> López Picó quan va presentar com a discurs d'ingrés el seu poema *Joc* (1948).

Així, doncs, en escoltar el discurs del senyor acadèmic recipiendari, alguns deuen haver comprès de seguida que l'escriptor Joan Perucho oferia el més pròxim a la seva autenticitat. I no cal que afegeixi que aquesta temàtica —la dels *béstiariis*— és un bon tema acadèmic, car posseeix una riquíssima ascendència cultural, que pervé, com ha recordat Joan Perucho, del tractat *Physiologus*, del segle II després de Jesucrist, on els temes de teologia són explicats allegòricament per mitjà d'animals. I d'aquesta nissaga procediren les derivacions medievals i renaixentistes del tema, com el *Bestiaire d'Amour* de Richard de Fournival, els *Livres du tresour* de Brunetto Latino, d'enorme repercussió en la nostra tradició cultural, segons demostra oportunament Ramon d'Alòs-Moner en un acte semblant al que avui ens congrega. Cal destacar que, en aquests llibres, el que importa no és, naturalment, la pura Zoologia, sinó la capacitat de transcendència de l'animal a símbol i —d'una manera paral·lela— la possibilitat que la bèstia que s'hi descriu ofereixi uns trets que no són normals dins l'espècie animalística coneguda. I així hom ha pogut escriure un *Manual de Zoología Fantástica* com el que ha editat l'argentí Jorge Luis Borges, citat pel nou acadèmic,

que podria prologar-se en la seva personal aportació, ja en articles recents, ja en el discurs que acabem d'escoltar.

És evident, doncs, que ens trobem davant un exercici d'invenció, és a dir, d'un exercici de poesia. El que Joan Perucho ens duu avui a l'Acadèmia és, precisament, la llum de la creació literària, en un dels aspectes que ell conrea amb major intensitat. Certament, una anàlisi del tema podria lligar-se a unes pàgines del meu llibre *Viatge a l'Atlàntida i retorn a Ítaca*, on vaig intentar una catalogació dels monstres en tres direccions: per dimensió, per combinació i per via espectral. En el primer grup, hi caben totes les criatures de ficció qualificades pel seu gegantisme o la seva petitesa: des del Leviatan de la Bíblia al "Petit Poucet" de Charles Perrault. És, probablement, el grup més familiar dels monstres, com ja feia notar Ortega en remarcar que els gegants que veu Don Quixot ja existien en la imaginació popular molt abans que Cervantes els evocqués. Sanxo no nega a Don Quixot que hi hagi gegants; el que li diu és que aquells molins no hon són. En un segon terme, cal situar els monstres per combinació o hibridisme que com l'hipogrif o el minotaure presenten, en un sol ésser animal, trets de diverses bèsties. Finalment, jo situaria en el tercer grup els monstres del món espectral, caracteritzats per la seva fluïdesa, per la possibilitat de fer-se invisibles, per relacionar-se constantment amb la no-realitat. Aquests són els predilectes en la mitologia de Joan Perucho.

El fenomen general és una combinació de forces en les quals la realitat juga amb la irrealitat. Hem presentat exemples d'aquest conreu de les coses veritables i la seva transformació en el terreny dels *bestiaris* que, en un terreny de poesia irònica, posaren de moda Guillaume Apollinaire i Jules Renard a França i, entre nosaltres, Josep Carner i Pere Quart. El mateix podíem afegir en el camp de la naturalesa vegetal. I, si Borges pogué escriure un tractat de zoologia fantàstica, Perucho ha pogut escriure una enciclopèdia de botànica irreal, com la que mostra en el seu deliciós llibre *Nuevo Paracelso*. Car també li és possible, a Joan Perucho, de crear una mitologia vegetal on les plantes assumeixen actituds d'éssers vius sota l'influx de determinades forces, com aquella terrorífica planta carnívora que devora totes les bèsties al seu abast, que es descriu al capítol segon de les seves *Històries Naturals*.

El món és real i és irreal alhora. Per això Joan Perucho utilitza sovint el tema del mirall, que desdobra les coses d'aquest món i ens les projecta en un abisme de color de plata. Al llibre que titula *Galería de espejos sin fondo*, Joan Perucho ens explica que els miralls serveixen per a identificar els vampirs, car tenen l'estranya virtut de no reflectir-



se en llurs cristalls, cosa que produeix la seguretat de la seva aparició espectral.

Aquesta temàtica del mirall és molt rica i podria documentar-se en la novellística europea des d'Oscar Wilde. Però és en el seu admirat Jorge Luis Borges on l'obsessió del tema és més visible. Els miralls, en efecte, ens colloquen al llindar d'una frontera misteriosa que ens sorprèn i ens corprèn.

Nos acecha el cristal. Si entre las cuatro  
paredes de la alcoba hay un espejo,  
ya no estoy solo. Hay otro. Hay el reflejo  
que arma en el alba un sigiloso teatro.  
Todo acontece y nada se recuerda  
en estos gabinetes cristalinos  
donde, como fantásticos rabinos,  
leemos los libros de derecha a izquierda.

D'alguna manera, però, el mirall és una arma, perquè fixa la realitat i la lliga als seus límits. I jo penso ara en uns versos fulgurants de Joan Oliver, que diuen:

múltiple Elvira com una fira  
segura com un mirall.

En l'obra animalística de Joan Perucho trobaríem exemples de cadascuna de les espècies: així l'unicorn, la sirena, el peix Nicolau, en el seu llibre *Roses, diables i somriures* o el vampir en el seu recull *Galeria de espejos sin fondo*. I no cal recordar la importància del vampir en la seva fonamental novella *Les històries naturals*, veritable protagonista d'un relat on, damunt una realitat precisa, la Catalunya de la primera Guerra Carlina —deliciosament dibuixada—, plana la fugissera fesomia del monstre que xucla la sang de les seves víctimes, una de les quals és l'illustre i terrible general Cabrera, conegut pel Tigre del Maestrat, el qual aconsegueix de guarir el protagonista de la novella, el curiós home de ciència Antoni de Montpalau. ¿On comença la història i on acaba la fantasia? Quan Joan Perucho ens descriu el seu personatge passejant pel pla de les Comèdies o la barriada de Gràcia, la seva ploma és com el fi pinzell d'un aquarellista pre-romàntic; i tota la faramalla erudita dels amics és plena de la ingènua curiositat dels homes de la Il·lustració, tan afeccionats a gabinets de Física i observacions astronòmiques. Aquest intent és el que dona el caire "naturalista".

D'aquesta manera pot descriure amb tota la serietat la teoria sistemàtica del vampir —les seves característiques i les maneres de combatre'l— en el seu llibre *Històries Naturals*, naturalment, tocat d'una dolça ironia somrient.

Aquest aspecte de la geografia del misteri que conrea Joan Perucho podria lligar-se al que, a l'altre extrem de la Península, ha fet la delícia dels lectors d'Alvaro Cunqueiro o José M.<sup>a</sup> Castroviejo. És Galícia, la geografia de la boira, la geografia que, al nord d'Europa, ha poblat de fades els boscos de Grimm i d'Andersen. És, en efecte, dins aquesta glassa il·luminada on les criatures fantàstiques presenten els seus contorns desdibuixats.

“Per a Perucho —diu Antoni Comas— és matèria literària tot allò que és fascinant o misteriós.” No pot pas dir-se, naturalment, que aquesta condició es doni en ell d'una manera única, car no podem oblidar que, a casa nostra, la presència del surrealisme és un fet important. Però la manera onírica pot adoptar formes molt característiques dins l'oceà de la literatura del subconscient i triar els seus propis camins. El fet de l'irracionalisme neix, curiosament, al moment de la màxima racionalització. Com una revenja de la fantasia, el segle XVIII, que exalta la Raó, veu aparèixer tot un món irreductible a la lògica i neix el món de William Blake, de Hoffmann, d'Ann Radcliffe, de Goya, que havia estat covant al Renaixement i al Barroc, amb el Jeronimus Bosch i Brueghel, i que s'expandeix per tot Europa per travessar el Romanticisme, i ve a produir el món d'Odilon Redon i de Burne-Jones, de Raymond Radiguet i de Baudelaire. Aquest món immens és el que el surrealisme aprofitarà fins al màxim, des dels *collages* de Max Proust a les evasions irrealis de Joan Miró, des de les figures pre-romàntiques de Vicente Alexandre a la pura evasió en el terreny del somni de Josep-Vicenç Foix. Però dins aquesta immensa geografia cada artista plàstic, o cada poeta, tria la seva regió; i d'una manera deliberada i definitiva Joan Perucho tria la seva. Tot això —tornaré a dir-ho— és pura creació poètica. Com ho acredita la pregona arrel lírica que jau sota l'obra general de Joan Perucho, al llarg d'una producció iniciada el 1947 (*Sota la sang*), *El mèdiu* (1954) i *El país de les meravelles* (1956), però estroncada per fer més viva la nostra recança. És molt possible, però, que ací hi hagi un joc entremaliat, i que no sigui correcte d'establir diferències entre els diversos instruments expressius, tant si es tracta de gèneres literaris com si ens referim a la llengua que utilitza, en cada cas, l'escriptor.

El 1956, en efecte, marca l'aparició del seu últim llibre poètic (*El país de les meravelles*) i el seu primer llibre en prosa, que porta el títol significatiu *Amb la tècnica de Lovecraft*. Una porta resta tancada i se n'obre una de nova. Howard Phillips Lovecraft va néixer a Providence,

Rhode Island, als Estats Units, el 20 d'agost de 1890. Personatge estrany, fill d'un home autoritari i d'una dona neuròtica, començà a escriure en un estil clàssic i realista, fins que el 1911 va conèixer els *Contes d'un somniador* de lord Dunsany. La seva obra canvià de signe. L'antiga temàtica de l'irreal, bastida damunt una constel·lació de fantasmes, dimonis i mags, esdevé una tremenda successió de símbols màgics i macabres.

La personalitat de Lovecraft, mort el 1937, ha centrat una sèrie d'investigacions, amb una bibliografia que ja sobrepasa el mig centenar de títols, i que mostra la importància que aquesta literatura bastida damunt els temes de l'horror i del misteri ha assolit en els nostres temps.

Els sociòlegs actuals s'han demanat quin pot ésser el sentit pregon d'aquesta temàtica, que es fa present en els creadors literaris d'avui. No incidiré en la qüestió del tedi, com a clau d'aquestes actituds desesperades, perquè és un tema que ha estat objecte de moltes pàgines meves. Però una part dels comentaristes actuals lliguen aquest tedi inicial de l'home contemporani amb la propensió a la temàtica del terror, i un recent comentarista d'aquestes qüestions la lligarà amb un dels *Pensaments* de Pascal: "J'ai dit souvent que tout le malheur des hommes vient d'une seule chose, qui est ne savoir demeurer en repos dans une chambre" (XXI). De fet el tedi condueix al pànic, a la irrupció de les forces obscures de la violència, a l'acceptació de forces irracionals. Dintre aquest joc d'estímul estètics, Lovecraft hi té una fesomia especial com a creador de mites que travessen fronteres impossibles a través del temps i de l'espai. En aquesta línia es mou una gran part de la literatura de ficció creada pel nostre nou company d'Acadèmia.

Això vol dir, en darrer terme, que Joan Perucho no en té prou amb la realitat estricta. Quan ell assaboreix un racó del camp de Tarragona o un angle de l'Empordà, exigeix que les coses que el volten esdevinguin missatgers d'altres mons. I per això utilitza la invenció màgica —el fons dels miralls, tan important en la seva mitologia. Les coses són i no són; són realitats i alhora espectres. Cada tros de terra amaga les trepitjades d'altres temps. Cal esbrinar-les, aquestes subrealitats, i establir-les en paral·lelismes, com el que detecta entre l'avui i l'Edat Mitjana en el seu enlluernador *Llibre de Cavalleries*.

Cal constatar fins a quin punt Joan Perucho ha rendit a la nostra literatura un servei important de connexió amb el moment on en els camins de la pintura es produeix l'evasió de la realitat vers el realisme màgic o el surrealisme; on la literatura europea, amb Italo Calvino al capdavant, procedeix a inventar-se novament la realitat.

Aquesta és la meravellosa conquesta poètica de Joan Perucho, la que permetrà a la nostra Acadèmia —tan curulla de sapiències estrictes—

d'entrar en el terreny de la fantasia i de la creació pura reprenent un camí que a la nostra institució haurà quedat negligit, i que queda restaurat amb aquesta alenada d'invenció creadora. És en aquest camí que jo surto a rebre'l amb esperançada illusió, per donar-li en nom de tots nosaltres una molt cordial benvinguda en aquesta Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona.

GUILLEM DÍAZ-PLAJA